

УДК 378.015.31:792

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

І.Б.Швець

Анотація. У статті розглядається проблема формування креативної особистості майбутнього вчителя музики засобами театрального мистецтва; аналізуються шляхи формування креативності в процесі фахової підготовки.

Ключові слова: креативність, креативний потенціал, театральне мистецтво, творче мислення.

Аннотация. В статье исследуется проблема формирования креативной личности будущих учителей музыки средствами театрального искусства; анализируются пути формирования креативности в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: креативность, креативный потенциал, театральное искусство, творческое мышление.

Summary. In this article the problem of forming future teacher's creative personality by the means of theatrical art is under research. The ways of forming creativity in the process of professional training are analyzed.

Key words: creativity, creative potential, theatrical art, artistic way of thinking.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні в зв'язку з приєднанням України до Болонської конвенції особливо гостро постає питання модернізації вищої освіти, вирішення якого має задовольнити соціальну потребу в якійсій професійній освіті. В основу сучасних концепцій освіти покладена ідея розвитку особистості дитини, її творчих здібностей. Складні завдання, які сьогодні ставляться перед вищою школою, не можуть бути успішно розв'язані без подальшого удосконалення музично-педагогічної підготовки студентів в умовах педуніверситету, оскільки на сучасному етапі потрібен новий тип педагога-професіонала, який має якісну фахову та психолого-педагогічну підготовку, здатний формувати творчу особистість. Важливого значення у зв'язку з цим набуває переорієнтація навчання з чисто прагматичної на духовно-творчу мету і стосується це насамперед мистецької освіти. Це обумовлює необхідність цілеспрямованої, систематичної роботи з розвитку креативності, що є показником гармонійного поєднання творчого мислення з високорозвиненими професійними вміннями.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Термін «креативність» у педагогіці та психології набув поширення у 60-ті роки ХХ століття. За сучасних умов він активно використовується в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів (В.Дружинін, Л.Єрмолаєва-Томіна, М.Козленко, О.Лук, А.Маслоу, О.Матюшкін, В.Петухов, К.Тошина, М.Лещенко, В.Франкл, Е.Фром та ін.) [2, с. 215]. Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми показав, що креативність як характеристика особистості сучасного фахівця дістала психологічне обґрунтування в працях О.О.Бодальова, Л.С.Виготського, У.Джемса, Г.С.Костюка, Ж.Піаже, С.Л.Рубінштейна та багатьох інших. Педагогічні дослідження Н.В.Гузій, Ю.М.Кулюткіна, М.О.Лазарева, С.О.Сисоевої, П.Торренса, Х.Е.Трика, Т.І.Шамової, Г.І.Щукіної, Ю.Л.Львової дають нам ґрунтовну підставу вважати, що визначальною якістю творчої особистості є креативність, яка з одного

боку, виступає важливою характеристикою діяльності, умовою і її результатом, а з іншого, – це цілісна особистісна якість, яка виступає системоутворюючою ланкою в структурі професіоналізму вчителя музики.

Крім того, у роботах М.Зіновіної, І.Медакової, Н.Пейсахова, А.Єсаулова та ін. звертається увага на те, що успіх системного творчого мислення в процесі професійної підготовки багато в чому визначається рівнем сформованості основних компонентів творчого мислення на більш ранніх етапах формування особистості. До таких компонентів входять: здатність до аналізу, синтезу, порівняння та встановлення причинно-наслідкових зв'язків, критичність мислення та здатність знаходити суперечності, прогнозування можливого розвитку, здатність багатоекранно бачити будь-яку систему або об'єкт в аспекті минулого (теперішнього, майбутнього), будувати алгоритм дій, генерувати нові ідеї і вирішувати їх в образно-графічній формі.

Одночасно науковці Б.Ананьєв, І.Зимня, М.Бобнєва стверджують, що студентський вік є найважливішим періодом у житті людини. У цей період молода людина засвоює основні принципи професійного кредо. У процесі навчання та практики відбувається формування професійних умінь та навичок, необхідних в організації навчально-виховного процесу і, зокрема, активізації креативного потенціалу особистості [7, с.16].

Вперше експериментально обґрунтував перелік особливостей креативного мислення психометрист Д.Гілфорд. Він вважав, що інтеграція конвергентного (логічного, послідовного, лінійного) і дивергентного (цілісного, інтуїтивного, релятивного) мислення приводить до народженню нових ідей та мистецьких творів.

Як результат інтеграції цих двох вимірів мислення, Гілфорд виділив такі його особливості:

- гнучкість, тобто здібність до породження широкого розмаїття ідей;
- продуктивність, тобто здатність генерувати максимальну кількість ідей;
- оригінальність, тобто здатність генерувати нестандартні ідеї;
- точність, тобто здатність надавати завершеного вигляду продуктам мислення.

Креативність може характеризувати особистість загалом та її окремі здібності. Існують різні визначення поняття «креативність». Під цим поняттям частіше усього розуміють здатність модифікувати, покращувати та набувати технічні навички, приймати нові, нестандартні рішення, розглядати проблеми під новим кутом зору.

Креативність визначалася П.Торренсом як процес виникнення чутливості до проблем, дефіциту знань, їх дисгармонії, незгідності, несумісності, розбіжності; фіксації цих проблем; пошуку рішень, висування гіпотез; перевірок, змін та переперевірок та, нарешті, формування та повідомлення результату рішення [3, с.23].

Х.Е.Трик вважає, що найзагальнішому вигляді поняття креативність включає в себе минулі, супутні й наступні характеристики процесу, в результаті якого людина (чи група людей) створює будь-що, не існуюче раніше. Виходячи з цього, в дослідженні творчості він відокремлює наступні основні напрямки, які розглядають креативність як: продукт, процес, здібність, рису особистості загалом [8, с.19].

Одним з унікальних факторів формування креативності особистості є театральне мистецтво. Театральне мистецтво володіє необмеженим педагогічним потенціалом – це особливий, синкретичний, цілісний художній погляд на довколишній світ. Воно формується в контексті інших видів мистецтва: музики, образотворчого мистецтва, хореографії, а також літератури, інтегрує їх зміст у досягненні і розумінні нової ідейно-художньої якості образу в сценічному мистецтві.

Мета нашої статті – показати, що позитивна динаміка формування креативності майбутнього вчителя музики, сполучена з використанням театральної педагогіки і мистецтва в навчальному процесі, нестандартному виконанні студентами навчальних завдань, сприяє саморозвитку, самовдосконаленню та готовності до професійної діяльності.

Для креативної особистості характерним є яскрава саморегуляція сприйняття, її спрямованість на розв'язання будь-якої проблеми або завдання, високий рівень зосередженості, її тривалість і стійкість, висока чутливість до подразників, здатність сприймати неточності, відхилення, незвичайність та унікальність властивостей об'єкта, здатність помічати зв'язки між ознаками, яких формально не існує, здатність сприймати комплексно, помічаючи головне, істотне, уміння звільнитися від фіксованої установки, сприймати самостійно і неупереджено. Вона, немов би вбираючи навколишнє, складає цілісну картину побаченого [5, с.29].

Найбільш яскравим і типовим проявом креативності, на нашу думку, є уява і фантазія, які у креативних особистостей відрізняються незвичайністю, жвавістю і неадекватністю, крайньою фантастичністю та образністю. Креативній особистості притаманний високий рівень емоційності.

До інтелектуальних корелятивів креативності належать інтуїція, вигадка, передбачення, фантазія, скептицизм, критичність, високий рівень активності в розумовій, творчій, педагогічній та музично-виконавській діяльності.

До мотиваційних особливостей «креативів» зараховують: прагнення до самого процесу творчості, до володіння фактами й новою інформацією, до відкриттів, до встановлення закономірностей, узагальнень, духовного поступу, до співробітництва, самовираження і самоствердження, захопленість змістом діяльності, схильність до аналізу й синтезу: бажання тривалий час залишатися на самоті, замислюватися, розвиненість естетичних почуттів.

Креативність вчителя музики – це його здатність до індивідуального, неповторного, музичного, особистісного та професійного самовираження.

Одним із шляхів досягнення мети – формування креативності майбутнього вчителя музики, можуть виступати так звані активні методи навчання (ділова гра, рольова гра, тренінг тощо) та творчі завдання, якщо вони відображають сутність майбутньої професії вчителя музики. На наш погляд, креативний тип завдань припускає розв'язання задач, які дозволяють студенту цілком розкрити свої музичні здібності, реалізувати свої творчі можливості.

На сьогодні в ряді педагогічних вузів стає актуальною спеціалізація «режисура музично-виховних шкільних заходів».

В Україні режисура музично-виховних шкільних заходів – мистецтво молоде. На даному етапі тільки формується система педагогічних принципів та методичні аспекти виховання й підготовки режисерів-постановників творчих дитячих заходів.

Методичну основу виховання майбутніх учителів музики та режисерів музично-виховних шкільних заходів у педагогічних вузах становлять навчальні курси з «Теорії режисури та основ театральної культури», «Акторської майстерності», «Сценічної мови», «Основ ритміки та хореографії», «Основ сценарної композиції», а також предмети «Основи театральної педагогіки» та «Режисура фольклорно-етнографічних свят».

Основні завдання вказаних навчальних курсів – допомогти студентам відчути й зрозуміти специфіку режисерської творчості, оволодіти основами акторської майстерності, засвоїти закони музичної драматургії, оволодіти методикою роботи над номерами найрізноманітніших жанрів, навчитись створювати й вирішувати видовищно-художні композиції шляхом поєднання слова, пластики, музики, світла тощо; оволодіти майстерністю створення сценарію, засвоїти методику роботи над масовим дитячим театралізованим видовищем і театралізованим концертом. Іншими словами – підготувати студентів до активного творчого музично-виховного процесу в загальноосвітній школі, виявити потреби в особистісно-професійному зростанні, нестандартному виконанні навчальних завдань, стійкому їхньому інтересі до саморозвитку, самовдосконалення й професійного самоствердження та готовності до професійної діяльності.

У процесі фахової підготовки студенти набувають знання, навички та вміння, що обумовлюються структурою режисерської діяльності в роботі з дітьми та сприяють формуванню креативності:

- знання закономірностей драматургії;
- володіння методикою роботи над найрізноманітнішими жанровими номерами;
- знання педагогічних основ і методів репетиційної роботи з дітьми;
- вміння планувати творчо-виховний процес;
- добирати адекватні методи, прийоми й організаційні форми творчого виховання школярів.

Студенти влаштовують покази сценічних фрагментів музично-виховних заходів: театралізованих концертних програм, літературного монтажу, музично-літературних композицій, фольклорних свят та обрядів, розважальних дитячих конкурсів, тематичних шкільних свят.

Основним драматургічним матеріалом слугують кращі твори українських та зарубіжних письменників та драматургів, уривки з водевілів, мюзиклів, дитячих опер та оперет, народно-побутових свят, інсценування пісень.

Методологічним підґрунтям творчої діяльності студентів є системи К.С.Станіславського та М.О.Чехова, що розвивались у працях О.Кнебель, П.Єршова, С.Гіппіус, Л.Новицької. Ці системи виникли з мети свідомого оволодіння людиною власним психофізичним апаратом, вміння зіставляти свої дії з діями партнера, бути собою в умовній ситуації, у «запропонованих обставинах»; з мети пізнати природу творчості, її механізми, з бажання навчитися бути в активному творчому стані відносно світу. У своїй основі системи К.Станіславського та М.Чехова є методологією підготовки та реалізації творчого результату. Вивчаючи природу сценічної дії, К.Станіславський систематизував ті елементи творчості, які дозволяють зробити цю дію доцільною, продуктивною в обставинах життя ролі. Універсальність підходу К.Станіславського, який спирається у своїх дослідженнях на природні,

психологічні закономірності взаємодії людини з довколишнім світом, дозволяє говорити про те, що ці елементи повинні бути присутні й у процесі педагогічної дії в обставинах навчання [1, с.45]. Педагог повинен мати у своєму арсеналі певні акторські здібності:

- зосередженість на провідному завданні;
- заразливість - захопленість власним предметом та чарівність особистості;
- здатність до перевтілення;
- здатність до сприйняття студентів, уміння розуміти їхній внутрішній стан;
- здатність до адекватної реакції на педагогічну ситуацію.

Ю.Л.Львова висловлює свої переконання стосовно того, що «акторське мистецтво, театралізація потрібні вчителю не для того, щоб кожного разу, спілкуючись з учнями, грати ту чи іншу роль, а для того, щоб, залишаючись самим собою, результативно здійснювати задумане педагогічне дійство, знати, як успішно творити педагогічний акт не на приблизному очікуванні дива, а на основі розрахованої педагогічної техніки» [4, с.139]. Дослідниця розглядає театральну педагогіку як ефективний засіб формування креативності вчителя. «Вчитель — маг, віртуоз, фокусник, який вміє зробити урок «безрозмірним», таким, що вміщує в себе великі історичні періоди, складні літературні й наукові долі, епохальні відкриття; він — володар дум, лікар, духівник, і він же тягач, трудівник, «асенізатор і водовоз», — так Ю.Львова характеризує відповідальну, багатоаспектну й прекрасну працю педагога [3, с.2].

На сьогодні театральною педагогікою розроблено найбагатшу систем вправ і тренінгів, що розвивають увагу, уяву, асоціативне мислення, пам'ять, здатність до пошуку рішень, висування гіпотез, до нестандартної дії та інші елементи творчості.

Наприклад, для розвитку креативності студентам пропонуються такі завдання:

Завдання 1. «Музична загадка».

З набору карток, на яких зображена якась дія чи казковий персонаж, вибирається одна і пропонується комусь створити музичний образ або музичну розповідь. Після виконання цього завдання інші учасники процесу висувають власні версії стосовно того, що саме було змістом малюнка. По закінченні обговорення надається можливість виявити себе у створенні музики кожному бажаному.

Завдання 2. «Створення музичних портретів».

Створюється яскравий музичний портрет одного зі студентів, враховуючи його зовнішній вигляд та характерологічні особливості, а решта присутніх здогадується, кому він належить. Потім студент, чий образ був відображений у музиці, створює музичний портрет когось зі своїх однокласників і після «впізнання» передає йому естафету. Прослуховування свого музичного портрета надає можливість студентам ніби побачити себе збоку і по-новому оцінити.

З метою становлення креативної позиції майбутніх учителів музики використовуються різні форми позаурочної роботи: рольові ситуації, диспути, дискусії з музичних та педагогічних питань, літературно-музичні вечори, конкурси, капусники, театралізовані концерти, конкурси студентських творчих робіт, науково-методичні семінари, що дозволяють набутти майбутньому вчителю досвід поведінки в обставинах, близьких до музично-педагогічної діяльності.

Враховуючи зазначене вище, креативність учителя музики трактують як інтегровану психологічну якість особистості, що визначається дієвим емоційним станом готовності до музичного пізнання та музично-педагогічної діяльності в нестандартних ситуаціях. Креативність вчителя музики – це його здатність до індивідуального, неповторного, музичного, особистісного та професійного самовираження. Тому його музична та музично-педагогічна діяльність повинна мати продуктивний пошуково-перетворювальний характер, гуманний духовний зміст і характерні ознаки творчого процесу [6, с.16].

В цьому аспекті креативність розглядається як така, де втілюються творчі можливості вчителя музики у власній музичній творчості: інтерпретації, імпровізації, театралізації, створенні композицій.

Враховуючи невичерпні можливості театального мистецтва у навчанні, вихованні, формуванні та розвитку особистості майбутнього вчителя музики, збагаченні змістового компонента його підготовки, удосконаленні професійних якостей та фахово-методичної підготовки, формуванні педагогічної майстерності студентів як майбутніх учителів музики, театральне мистецтво має бути обов'язковою складовою музично-педагогічної освіти.

Література

1. Булатова О.С. Общность и различие актерско-режиссерской и педагогической деятельности / О. С. Булатова // Искусство и образование. – 2004. – №1. – С. 45
2. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи / С. Литвиненко // Збірник наукових праць полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Серія «Педагогічні

IV Міжнародна науково-практична конференція

Матеріали круглого столу «Мистецька освіта України: досягнення і перспективи»

науки». – випуск 3 (50). – Полтава, 2006. – С.215-219.

3. Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя: книга [для учителя] / Ю.Л.Львова. - М.: Просвещение, 1992.- С. 2.
4. Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя: книга [для учителя] / Ю.Л.Львова. - М.: Просвещение, 1992. - С. 139.
5. Морозов А.В. Креативная педагогика и психология: Учебное пособие / А. В. Морозов, Д. В. Чернилевский. – М.: Академический Проект, 2004.-С.29.
6. Моргун В.Ф. Личность и игра / В. Ф. Моргун // Проблемы освоения театральной педагогики в профессионально-педагогической подготовке будущего учителя. - Полтава, 1991. - С. 15-17.
7. Павлюк Р. Критеріальна готовність майбутніх вихователів до використання казки при навчанні іноземної мови дошкільників / Р. Павлюк // Наукові здобутки студентів і магістрантів – школі ХХІ століття: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 14-15 березня 2006 року. – Полтава: ПДПУ, 2006. – С.16-17.
8. Трик Х.Е. Креативность как процесс / Х. Е. Трик. – М.: Наука, 1987.-С.19-29.